

ЎТМИШГА НАЗАР

4 - МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК - 4

LOOK TO THE PAST

SPECIAL ISSUE - 4

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

«Ўтмишга назар» илмий журнали таҳририй маслаҳат кенгаши
редакционный совет научного журнала «Взгляд в прошлое»
Editorial board of the scientific journal Looking into the past

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Зияева Доно Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори, Телави
давлат университети, Грузия

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети, Қозоғистон

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Гоффоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат тиббиёт институти

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
профессор, Телави давлат
университети, Грузия

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Республикаси
Фанлар академияси

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Дипломатия академияси,
Қозоғистон Республикаси

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Россия ФА, Санкт-Петербург
Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алина Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор
Давлат тарихи институти, Қозоғистон

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор
Ал-Фаробий номидаги Қозоғистон
Миллий университети, Қозоғистон

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори, профессор
Ўзбекистон миллий университети

Алиева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

Талапов Бахриддин Алижанович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

1. Доно Зияева ЭРОН САФАРНОМАЛАРИ ВА МЕМУАР АСАРЛАРИ ТАРИХИЙ МАНБА СИФАТИДА.....	6
2. Санобар Шадманова ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИ ВА ТИПОЛОГИЯСИ (1917-1941 ЙИЛЛАР).....	13
3. Надира Маҳкамова ЎРТА ОСИЁ МИЛЛИЙ-ҲУДУДИЙ ЧЕГАРАЛАНИШ МАСАЛАСИНИНГ СОВЕТ ДАВРИ АДАБИЁТЛАРИДА АКС ЭТИШИ.....	20
4. Қаҳрамон Алманов ИЛК ЎРТА АСРЛАР УСТРУШОНА ТАНГАЛАРИ.....	29
5. Шахноза Абдурахимова 1985-1991 ЙИЛЛАРДАГИ АҲОЛИ МУРОЖААТЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИНИНГ АКС ЭТИШИ.....	39
6. Zebiniso Axmedova OLIMLARNING AHMAD DONUSH IJODI VA FAOLIYATIGA QARASHLARI.....	47
7. Гулчеҳра Аҳмедова СУРХОНДАРЁ БАХШИЛАРИ.....	54
8. Komiljon Arziyev SHIMOLIY-BAQTRIYA MOZOR-QO`RG`ONLAR O`RGANILISH TARIXI (eramizdan avvalgi II asrlar oxiri va eramizning III asrlariga).....	59
9. Мансур Бойсариев ДИАСПОРА ТУШУНЧАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАР КЕСИМИДА РИВОЖЛАНИШ ТАРИХИ.....	65
10. Шерзод Баҳранов РОССИЯНИНГ ЎРТА ОСИЁ БИЛАН ҚЎҚОН ОРКАЛИ ОЛИБ БОРГАН ЧОЙ САВДОСИ ТАРИХИДАН (XIX-аср охири ва XX-аср бошларида).....	74
11. Феруза Бобожонова БУХОРО АМИРЛИГИДАГИ МАДРАСАЛАРНИНГ ҚУРИЛИШИ, МОДДИЙ-ХЎЖАЛИК ТАЪМИНОТИ ВА ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ МАСАЛАЛАРИ.....	80
12. Назокат Бозорова СУРХОНДАРЁЛИКЛАРНИНГ ФРОНТ ВА ФРОНТ ОРТИДАГИ ЖАСОРАТИ.....	94
13. Шербек Ёдгоров МИСРДАГИ ИЖТИМОИЙ-ИҚТИСОДИЙ МУАММОЛАРНИНГ ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ ВА РАДИКАЛИЗМНИНГ ЁЙИЛИШИГА ТАЪСИРИ.....	100
14. Бехзод Исабеков СУЮРЛИТЕПА ЁДГОРЛИГИ ТЎҒРИСИДА МУЛОҲАЗАЛАР.....	108

15. Дилфуза Исмоилова, Нор Бердиев XIX АСР ОХИРИ - XX АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОН ЎЛКАСИДА КОНЧИЛИК ВА МЕТАЛЛУРГИЯ ТАРИХИДАН.....	113
16. Фарходжон Исматуллаев ЕВРОПА ИТТИФОҚИ БИЛАН ҲАМКОРЛИК – ЎЗБЕКИСТОН ТАШҚИ СИЁСАТИНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИДАН БИРИ СИФАТИДА.....	121
17. Руфина Каюмова ЎЗБЕК ЖАНГЧИЛАРИНИНГ ЖАСОРАТЛАРИ УРУШ ДАВРИ ХАТЛАРИ САТРАЛАРИДА.....	129
18. Oybek Klichev, Nishona Hasanova SITORAI MOXI XOSA MUZEYI BINOLARINING TUZILISHI.....	135
19. Хушнудбек Мамадалиев ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА “ЯНГИ ШАҲАР” ЛАРНИНГ ПАЙДО БЎЛИШИ ВА УЛАРДАГИ ЎЗГАРИШЛАР.....	141
20. Erkinjon Maxmudov BXSR HUKUMATINING VAQF MULKLARIGA BO’LGAN MUNOSABATI.....	152
21. Темур Мўминов ИБРОҲИМ МЎМИНОВ ПОРТРЕТИГА ЧИЗГИЛАР.....	157
22. Ғайратхон Мухтаров ЧОТҚОЛ ТОҒ ТИЗМАСИ ПЕТРОГЛИФЛАРИНИНГ ЎРГАНИЛИШИ.....	166
23. Жамшид Перемкулов СОВЕТ ДАВРИДА САНОАТ ШАҲАРЛАРИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ СИЁСАТИ ВА УНИНГ ОҚИБАТЛАРИ (ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА).....	173
24. Зафар Раҳманов ЧУСТ ЎТРОҚ ДЕҲҚОНЧИЛИК МАДАНИЯТИНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА ВОҲА ЖОЙЛАШУВ ТИЗИМИНИНГ БОШЛАНИШИ.....	183
25. Элёр Раҳмонов ФАРҶОНА ВОДИЙСИДА КАМ ТАЪМИНЛАНГАН ВА ЁШ ОИЛАЛАРНИ ИЖТИМОИЙ ҲИМОЯЛАШ ЖАРАЁНИ.....	191
26. Зокир Рустамов 1920-1930 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОН, ТУРКИЯ ВА ЭРОНДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН ИЖТИМОИЙ-МАДАНИЙ ИСЛОҲОТЛАР.....	199
27. Azamat Sanakulov MARKAZIY OSIYODA SIYOSIY JARAYONLARDAGI XALQ DIPLOMATIYASINING AHAMIYATI VA O’RNI.....	205
28. Нодир Сафаров РОССИЯ-БУХОРО АЛОҚАЛАРИНИНГ ХОРИЖИЙ ТАРИХШУНОСЛИГИ ТАҲЛИЛИ.....	213

29. Анора Тоғаева ЎЗБЕКИСТОН ШАҲАРЛАРИДА СОҒЛИҚНИ САҚЛАШ ТИЗИМИ: АҲВОЛИ ВА МУАММОЛАРИ (1950-1980 йиллар).....	219
30. Фарход Усманов 1920-1930 ЙИЛЛАРДА ЎЗБЕКИСТОНДА БОЛАЛАР ҚАРОВСИЗЛИГИ: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР.....	226
31. Икромжон Умаров БАДАШ – КЎҲИТАНГТОҒ ҚИШЛОҚЛАРИ АҲОЛИСИНИНГ ҚАДИМИЙ МУСИҚИЙ САНЪАТИ.....	238
32. Гулнора Фарманова Н.И.ВЕСЕЛОВСКИЙ ВА УНИНГ АФРОСИЁБДАГИ АРХЕОЛОГИК ИШЛАРИ (АРХЕОЛОГИК ТАДҚИҚОТ УСУЛЛАРИНИНГ БИРЛАШИШ ТЎҒРИСИДА).....	245
33. Madina Chorieva XX-XXI ASRLAR TARIXSHINOSLIGIDA SO'NGGI MANGIT AMIR SAYID OLIMXON.....	250
34. Шахло Хусанова БУЮК ИПАК ЙЎЛИДАГИ МИНГТЕПА ШАҲРИ.....	255
35. Фурқат Тошбоев, Наргиза Каримова УСТРУШОНАНИНГ ҚАДИМГИ ШАҲАРЛАРИ ВА УЛАРНИНГ БУЮК ИПАК ЙЎЛИ САВДОСИДАГИ ЎРНИ.....	261

ЎТМИШГА НАЗАР ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Бехзод Исабеков,
Миллий археология маркази
кичик илмий ходими

СУЮРЛИТЕПА ЁДГОРЛИГИ ТЎҒРИСИДА МУЛОҲАЗАЛАР

For citation: Behzod Isabekov, COMMENTS ON THE MONUMENT TO SUYURLITEPA. Look to the past. 2020, Special issue 4, pp.108-112

 <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2020-SI-4-14>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Тошкент вилоятининг Оҳангарон туманида янги топилган шаҳар ёдгорлиги–Суюрлитепада олиб борилган археологик тадқиқотлар, шаҳарнинг пайдо бўлиши масаласи, ички тузилиши ҳамда унинг ҳудуд ижтимоий-иқтисодий ҳаётида тутган ўрни қазишмалар жараёнида олинган бой ашёвий материаллар асосида таҳлил қилинади. Суюрлитепа ёдгорлигини ўрганиш натижасида Шаҳарнинг шимолий-шарқ томонида жойлаган диний-ибодат маркази – Вағнзе мулки ўрганилди. Ёдгорликнинг тарихий топографиясига кўра сўнгги антик ва илк ўрта асрлар даврида қадимги Илоқ воҳаси аҳолисининг бутун Ўрта Осиё ва қадимги Шарқ минтақаси ижтимоий-маданий ҳаётида ўзига хос ўрин тутганлигини кўрсатади.

Калит сўзлар: Чоч, Илоқ, Суюрлитепа, арк, шаҳристон, вағнзе, Буюк Ипак йўли, Тошкент археология экспедицияси, тарихий топография, стратиграфия.

Бехзод Исабеков,
младший научный сотрудник
Национального археологического центра

КОММЕНТАРИИ К ПАМЯТНИКУ СУЮРЛИТЕПА

АННОТАЦИЯ

В данной статье даётся оценка и проводится анализ археологических исследований в Суюрлитепе, новом найденном городском памятнике, в Ахангаронском районе Ташкентской области, происхождении города, его внутренней структуре и его роли в социально-экономической жизни региона на основе богатого материала, полученного при раскопках. В результате изучения памятника Суюрлитепа было изучено имущество Вагнзе, религиозно-культового центра, расположенного на северо-востоке города. Согласно исторической топографии памятника, он показывает, что в период последней античности и раннего средневековья население древнего оазиса Илак играло особую роль в социокультурной жизни всей Средней Азии и Древнего Востока.

Ключевые слова: Чач, Илак, Суюрлитепе, арк, шахристан, храм, Великий Шелковый путь, Ташкентская археологическая экспедиция, историческая топография, стратиграфия.

Behzod Isabekov,
National Archaeological Center
junior researcher

COMMENTS ON THE MONUMENT TO SUYURLITEPA

ABSTRACT

This article discusses archaeological research in Suyurlitepe, a new urban monument found in the Akhangaron district of Tashkent region, the origin of the city, its internal structure and its role in the socio-economic life of the region based on the rich material obtained during excavations. As a result of the study of the Suyurlitepa monument, the property of Vagnze, a religious and cult center located in the north-east of the city, was studied. According to the historical topography of the monument, it shows that in the period of late antiquity and the early Middle Ages, the population of the ancient Ilak oasis played a special role in the socio-cultural life of all of Central Asia and the Ancient East.

Index Terms: Chach, Ilak, Suyurlitepe, ark, shahristan, temple, Great Silk Road, Tashkent archaeological expedition, historical topography, stratigraphy.

1. Долзарблиги:

Бугунги кунда давлатимиз тамонидан маънавиятимиз илдизларини ўрганиш ва уни илмий жиҳатдан тадқиқ этишга давлат аҳамиятига молик масала сифатида қаралмоқда. Ижтимоий ҳаётимиздаги туб ўзгаришлар илм-фан хусусан, тарих ва археология йўналишларида ҳам изчил амалга оширилмоқда. Бир неча йилдан бери Тошкент вилоятининг Оҳангарон туманида мавсумий археологик экспедициялар ўтказиб келинмоқда. Ушбу экспедициялар ТДПУ Тарих факультети археологик дала амалиёти режасига кўра ташкил этилиб унда талабалар ва турдош олий ўқув юр்தларининг соҳага оид мутахассислари яқиндан ҳамкорлик қиладилар. Ўтган давр мобайнида дала тадқиқотлари жараёнида Ўзбекистон тарихининг турли даврларига оид бой археологик материаллар тўпланди. Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Тарих факультети қошида республикамиздаги олий ўқув юр்தларида ягона бўлган археологик ўқув музейи ташкил қилинди. Музей йилдан йилга ноёб тарихий артефактлар билан бойитиб борилмоқда.

2. Методлар ва ўрганилган даражаси:

2018 йилда Тарих факультети Ўзбекистон тарихи кафедраси профессор-ўқитувчилари Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги томонидан эълон қилинган ва бажарилиши 2019-2020 йилларга мўлжалланган мақсадли инновацион тадқиқотлар танловига 2 та илмий лойиҳа таклиф этди. Улардан бири “Археологик объект – “Эртош Дўлана” ёдгорлигини тадқиқ этиш ўзбек халқининг этногенез тарихини ўрганишда бирламчи манба” мавзусидаги инновацион лойиҳа эди.

Танловга тақдим этилган мазкур инновацион лойиҳа Ўзбекистон Республикаси Инновацион ривожланиш вазирлиги томонидан ғолиб деб топилиб тегишли сертификатлар тақдим этилди ва лойиҳани амалга ошириш учун зарурий молиявий маблағлар ажратилди.

Лойиҳа доирасида 2020 йилнинг июл-август ойларида академик Аҳмадали Асқаров илмий раҳбарлигида Низомий номидаги ТДПУ, ЎзФА Тарих институти ва Ўзбекистон Республикаси Археология миллий маркази ходимлари билан ҳамкорликда Тошкент вилоятининг Оҳангарон туманида жойлашган Суюрлитепа ёдгорлигида стационар археологик дала тадқиқот ишлари ўтказилди.

Суюрлитепа ёдгорлиги Оҳангарон дарёсининг чап соҳилида, Курама тоғларининг шимолий этагида, бугунги Санам қишлоғидан 2 км шарқда Олмалик шаҳрини Ангрен шаҳри билан боғловчи автомобил йўли ёқасида жойлашган.

Аввало шуни таъкидлаш лозимки, ўтган асрнинг 60-йиллари охирида академик Я.Ғ.Ғуломов ташаббуси билан Тошкент воҳасини илмий жиҳатдан ўрганиш мақсадида Тошкент археология экспедицияси ташкил қилинган эди. Ўтган давр мобайнида экспедиция ходимлари томонидан Чоч ва Илоқ воҳасининг қадимги ва ўрта асрлар даврига оид бой материаллар тўпланди, элликга яқин катта-кичик шаҳар ёдгорликлари очиб ўрганилди. Қанқа (Шарқия), Тункат, Кавардон, Мингўрик, Хонободтепа, Қовунчитепа, Киндиктепа, Банокат (Шохруҳия), Югайтепа, Улкан Тўйтепа, Оқотатепа, Имлоқ, Бинкат, Тўрткултепа, Кулота, Қирқжангчи, Қулоқлитепа, Чинозтепа, Шаматепа, Нўғойтепа, Ошхонатепа, Тўгайтепа, Майтепа, Оққўрғон, Тошкент Юнусобод Оқтепаси, Шаушукумтепа, Мозортепа 2 шулар жумласидандир [1]. Аммо Суюрлитепа ёдгорлиги йиллар давомида тадқиқотчилар эътиборидан четдаги сирли ёдгорлик сифатида қолиб келди. Ушбу ёдгорлик ҳақида тўлиқроқ маълумотни на Ўзбекистон Миллий энциклопедиясида ва на Тошкент вилоятининг қадимги ва ўрта асрлар даврини ўрганган тадқиқотчиларнинг асарларидан топасиз. Тошкент воҳасини археологик жиҳатдан ўрганиш ишига энг кўп хисса қўшган машҳур археолог, академик Ю.Ф.Буряков асарларида ҳам Суюрлитепа ўрта аср шаҳар ёдгорликлари қаторида санаб ўтиб кетилган ҳолос [2].

Мустақиллик йилларида Тошкент шаҳри ва вилоятининг тарихий-археологик харитаси ва туристик зиёратгоҳлари каталог-албомларида ҳам ушбу ёдгорлик ҳақида тўлиқ бўлмаган чалкаш маълумотлар берилган [3]. Шаҳарнинг номи ҳам турли адабиётларда турлича (Мунчоктепа, Савилтепа, Сўйритепа, Суяртепа) ёзилган.

Илмий жиҳатдан тўлиқ ўрганилмаган ушбу шаҳар ёдгорлигининг ёши, ўзлаштириш босқичлари, шаҳарда ҳаётнинг равнақи ва таназзули сабабларини аниқлаш ушбу экспедициянинг асосий мақсади этиб белгиланди.

3.Тадқиқот натижалари:

Ёдгорликга визуал назар ташласангиз, бир қарашдан шаҳарнинг нақадар улкан ва маҳобатли эканлигига гувоҳ бўлишингиз мумкин. Таъкидлаш лозимки, Тошкент воҳасидан топилган шаҳар типидagi ёдгорликларининг умумий майдони асосан ўртача 10-20 гектарни ташкил этади [4]. Суюрлитепа шаҳрининг умумий майдони 100 гектардан ошиқ бўлиб, ҳудудининг катталиги жиҳатидан Тошкент воҳасининг Қанқа (Харашкет, Шарқия) (160 га) ва Тункат (120 га) шаҳарларидан кейинги учинчи ёдгорлигидир.

Экспедициянинг олдида қўйган биринчи асосий вазифа ёдгорликнинг тарихий топографиясини аниқлаш бўлса, иккинчиси шаҳарнинг стратиграфиясини ўрганиш бўлди. Тарихий топография деганда, ёдгорликнинг қайси қисмида нима жойлашган ва улар қайси объектлардан иборатлиги тушунилади. Одатда археология фанида шаҳар ҳақида сўз юритилганда асосан учта омил эътиборга олинади. Биринчиси, арк (арки аъло, цитадель, кўхандиз) – шаҳарнинг ҳукмдор турган марказий қисми, иккинчиси, арк атрофини ўраб олувчи хунармандлар маҳалласи – шаҳристон, учинчиси шаҳарнинг ташқи қисми – работ. Биз ўрганаётган Суюрлитепа ёдгорлигида қадимги ва ўрта аср шаҳарларига хос бўлган мана шу учта бош омил жой рельефида яққол намоён бўлади.

Ёдгорликнинг стратиграфияси деганда ушбу ёдгорлик аجدодларимиз томонидан қачондан ўзлаштирила бошланди, яъни аҳоли қачондан шу ҳудудга келиб жойлашди ва нима мақсадда ўзлаштирила бошланган деган масалаларга аниқлик киритиш тушунилади.

Биз ўрганаётган объектнинг марказий қисмида шаҳарнинг арки жойлашган. Унинг майдони 2,5 гектардан иборат. Аркнинг атрофи мудофаа деворлари билан ўраб олинган. Мудофаа деворларининг қолдиқлари бугунги кунда шаҳристондан яққол ажралиб турувчи тепалик шаклида сақланиб қолган. Тўғри тўртбурчак шаклидаги аркнинг ҳар тўртта томонида мустаҳкам квадрат шаклдаги буржларнинг қўриқлаш миноралари ўрни янада баландроқ тепалик шаклида ажралиб туради. Цитадел (кўхандиз) атрофларини тўрт томондан ўраб олган хунармандлар маҳаллаларини биз шартли равишда тўртга бўлиб қуйидагича номладик: Аркнинг Оҳангарон дарёсининг водийси томонидаги шимолий қисмини шаҳристон-1, кун чиқиш – шарқ томонини шаҳристон-2, Қурама тоғлари адирларига туташувчи жанубий томонини шаҳристон-3 ва кунботар – ғарб томонини шаҳристон-4 деб

белгиладик. Шаҳарнинг шимолий-шарқ томонидаги бурчагида шаҳарнинг диний-ибодат маркази – Вағнзе жойлашган бўлиб, унинг қолдиқлари бугунги кунда ён атрофдан сезиларли даражада баланд тепалик кўринишида сақланиб қолган. Ибодатхонанинг барпо этилган даври ҳақида ҳозирча аниқ ҳулоса бериш қийин. Чунки унинг қуйи маданий қатламларигача қазиб очиб ўрганилмаган. 2012-2013 йилларда академик А.Асқаров илмий раҳбарлигида ибодатхонанинг энг юқори қисмида археологик тадқиқотлар олиб борилган. Қазилмалар жараёнида олинган материаллар ибодатхонанинг юқори маданий қатламлари милодий VII-VIII асрларга оидлигини кўрсатган. 2020 йилги мавсумдаги тадқиқот ишлари шаҳарнинг кўхандиз қисмида олиб борилди. Шаҳарнинг ёшени аниқлаш мақсадида кўхандизнинг шимолий-ғарбий бурчагида кенглиги 5 метр, узунлиги 50 метрлик стратиграфик шурф – траншея қазилди. Қазилмалар жараёни шуни кўрсатдики, шаҳарнинг цитадель қисми баландлиги 6 метрлик табиий тепалик устига қурилган бўлиб, бу арки-аълонинг аввал бошдан муҳофаа тизими пухта ўйланган режа асосида барпо этилганлигини кўрсатади. Қазилмалар юқоридан пастга томон қатлам-қатлам очиб ўрганиш услубида олиб борилди. Топилган материаллар ёдгорликнинг кўп қатламли эканлигини кўрсатиб, унинг юқори маданий қатламлари XI-XII асрларга, энг қуйи маданий қатламлари эса илк ўрта асрлар даври (III-IV асрлар)га оидлигини кўрсатди. 300 дан ортиқ намунадаги сопол идишлар ишланиш услуби ва техникаси жаҳатидан рангбаранг бўлиб, ушбу артефактлар ўз навбатида шаҳар аҳолисининг моддий ҳўжалик тарзи ва маданий ҳаёти ҳақида батафсил маълумотлар беради. Арки-аълонинг бутун шимолий-ғарбий бурчаги тўлиқ очиб ўрганилди. Ғарбдан шарққа томон 15 метр, шимолдан жанубга томон 18 метр ўлчамдаги ҳудудда олиб борилган стационар қазилмалар жуда бой археологик материалларни юзага чиқарди. Биз очиб ўрганган майдон шаҳар ҳаётининг сўнгги даврига оид қурилишларнинг излари эканлигини кўрсатди. Қазилмалар жараёнида аркнинг ҳимоя буржи (минораси) ва унга тегишли кенглиги 1,5 метрлик муҳофаа деворлари ва йўлаклар, ҳарбий-муҳофаа характеридаги бир неча хоналар, қурол аслаҳа хоналари (каземат), ҳарбий казарма, қоравулхона ва ҳўжалик мақсадларида фойдаланилган хоналар, ошхона ўчоқларининг қолдиқлари очиб ўрганилди. Муҳофаачилар учун мўлжалланган катта ҳажмдаги ғалла ва озиқ-овқат маҳсулотлари сақланадиган бир неча ўраларнинг топилиши биз ўрганаётган пунктнинг муҳофаа характеридаги қурилишлар қолдиғи эканлигини яққол намоён этади. Ушбу қатламдан, нақшли турли хил рангдаги сирланган сопол идишлар ва нозик шиша буюмлари намуналарининг топилиши, шаҳар аҳолисининг юксак моддий маданиятидан далолат беради.

4.Хулосалар:

Тадқиқотлар жараёни шуни кўрсатмоқдаки, Суюрлитепа шаҳар ёдгорлиги Тошкент воҳасидан топиб ўрганилган ёдгорликлар ичида ўз тарихий аҳамияти жиҳатидан ниҳоятда ноёб ёдгорликдир. Шаҳарнинг тарихий топографияси сўнгги антик ва илк ўрта асрлар даврида қадимги Илоқ воҳаси аҳолисининг бутун Ўрта Осиё ва қадимги Шарқ минтақаси ижтимоий-маданий ҳаётида ўзига хос ўрин тутганлигини кўрсатади.

Суюрлитепа шаҳри қадимда шарқ билан ғарбни ўзаро боғлаб турган Буюк Ипак йўлининг Фарғона водийсидан Тошкент воҳасига ўтиш учун энг қулай ва яқин йўл ҳисобланган Кандир довонидан кейинги биринчи шаҳар ҳисобланади. Хитой, Шарқий Туркистон ва Фарғона водийсидан келган савдо қарвонларининг биринчи дам олиш, савдо айирбошлаш манзили сифатида Суюрлитепа ўз мавқеи жиҳатидан муҳим стратегик ҳамда сиёсий-иқтисодий аҳамиятга молик шаҳар вазифасини ўтаган. Бундан ташқари қадимдан фойдали қазилмаларга бой Қурама тоғлари Илоқ воҳасида тоғ-кон металлургияси ва ҳунармандчилиги тараккий қилган минтақалардан бири бўлган. Бу эса Суюрлитепанинг ушбу ҳудуднинг муҳим ҳарбий-сиёсий ва маъмурий, савдо-ҳунармандчилик маркази бўлишига замин асос бўлган.

Суюрлитепа ёдгорлигида 2020 йилги мавсумда олиб борилган қазилмалар бамисоли денгиздан бир томчи. Шаҳарнинг юқорида биз тилга олган вағнзе (бош ибодатхона), 4 та шаҳристон ва кўхандиз қисмининг қолган ҳудудлари очиб ўрганилишини кутмоқда. Бундан

ташқари шахристоннинг турли қисмларида тарихий функцияси ҳали тўлиқ аниқланмаган ўнлаб тепаликлар мавжуд. Шу жиҳатдан олиб қараганда Суюрлитепа ўтмиш тарихимизнинг бизга ҳали номаълум бўлган юзлаб сир-синоатларини ўз бағрида сақлаб келаётган, тарихий-илмий аҳамияти жиҳатидан қадимги Бухоро, Афросиёб ва Ахсикент сингари юртимиздаги ноёб ёдгорликлардан биридир.

Иқтибослар/ Сноски/ References:

-
- [1] Буряков Ю.Ф. Историческая топография древних городов Ташкентского оазиса. –Т.: “Фан”. 1975. С. 13. Рис.1. (Buryakov Yu.F. Historical topography of the ancient cities of the Tashkent oasis. –Т.: "Fan". 1975, p. 13 Fig. 1.)
 - [2] Буряков Ю.Ф и др. Археологические памятники Ташкентской области. –Т.: “Фан”. 1973. С. 90., Буряков Ю.Ф. Историческая топография древних городов Ташкентского оазиса. –Т.: “Фан”. 1975. С. 114-115. (Buryakov Yu.F. and other Archaeological sites of the Tashkent region. –Т.: "Fan". 1973.S. 90., Buryakov Yu.F. Historical topography of the ancient cities of the Tashkent oasis. –Т.: "Fan". 1975.-P. 114-115.)
 - [3] Атрофлари Тошкент бўйлаб. Тошкент бош плани лойиҳалаш ва илмий тадқиқот институти. –Т.: 2012. 49 б. (Around Tashkent. Tashkent Design and Research Institute of the Master Plan. –Т.: 2012. 49 p.)
 - [4] Буряков Ю.Ф. Генезис и этапы развития городской культуры ташкентского оазиса. –Т.: “Фан”. 1982. С. 60. Таблица 2. (Buryakov Yu.F. Genesis and stages of development of the urban culture of the Tashkent oasis. –Т.: "Fan". 1982.S. 60.Table 2.)

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ

LOOK TO THE PAST

№SI-4 (2020)

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,

Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,

улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000